

farkı kalmayacağı göz önünde tutularak kürsü içinde yerleştirilmiş, dolayısıyla bu kısım pek kalabalık olduğundan alışılmış görünüşün dışına mecburen çıkmıştır.

Padişah tuğralarının celi boyları -bilhas- sa II. Mahmud'dan itibaren- kitâbeye bağ- lı olmaksızın taşta hakkolunmuş şekilde İstanbul'da görülmeye başlar; kitâbeler- deki gibi kabartma olan yazı kısmı varak altınla kaplanıp zemin koyu renge (siyah, ördekbâşı yeşil, koyu mavi, vişneçürüğü) boyanırdı. İstanbul'da mozaikle oluşturu- lan iki tuğra vardır: Sultan Abdülmecid'in, Ayasofya Camii'ni 1849'da Mimar Fossa- ti'ye esaslı bir şekilde tamir ettirdikten sonra Justinianos'un mozaik resmine ba- karak kendisinin de burada bir hâtrasını görmek istemesi üzerine Fossati'nin bina- daki mozaik stokundan kullanıp yaptığı celi tuğra (nr. 596) ve Sultanahmet'teki mozaikle kaplı Alman Çeşmesi'nin kubbe dahilinde celi sülûs kitâbeyle birlikte II. Abdülhamid'in tuğrası. Tuğraya ister bir saltanat arması ister figürsüz mücerret bir resim gözüyle bakılsın, matematik öl- çülerle estetiğin birleşip en yüce mert- beye çıkarılışı hususunda son devir padi- şah tuğraları incelenmeye değer bir konu teşkil etmektedir. Osmanlı madenî para- larının bir yüzünde devrin padişahının tuğ- rası, diğerinde basıldığı yeri ve tarihi gös- teren "durube fi ..." yazısı yer aldığı için halk arasındaki söylenişle paranın bir ta- rafına yazı, diğerine tura denilmesi âdeti zamanımızda hâlâ sürmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Hammer (Atâ Bey), I, 215-216; R. Ekrem Ko- çu, *Topkapı Sarayı*, İstanbul, ts., s. 47; Midhat Sertoğlu, *Osmanlı Türklerinde Tuğra*, İstanbul 1975; Suha Umur, *Osmanlı Padişah Tuğraları*, İs- tanbul 1980; Mübahat S. Kütükoğlu, *Osmanlı Bel- gelerinin Dili (Diplomatik)*, İstanbul 1994, s. 71- 79; Ali Aktan, *Osmanlı Paleografyası ve Siyasi Yazışmaları*, İstanbul 1995, s. 80-92; H. W. Lowry, *Osmanlı Döneminde Balkanların Şekillenmesi: 1350-1550* (trc. Ahmet Cemal), İstanbul 2008, s. 107-138; M. Uğur Derman, *Murakka'-ı Has*, İs- tanbul 2009; a.mlf., "Padişah Tuğralarındaki Şe- kil İnkılabına Dair Bazı Gerçekler", *Hat ve Tez- hip Sanatı* (ed. Ali Rıza Özcan), Ankara 2009, s. 126-135; Ali, "Tuğra-yı Hümayûn", *TOEM*, sy. 43 (1333), s. 53-58; sy. 44 (1333), s. 109-125; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, "Tuğra ve Pençeler ile Fer- man ve Buyruklara Dair", *TTK Belleten*, V/17- 18 (1941), s. 101-157; Zarif Orgun, "Tuğra; Tuğ- ralarda el-Muzaffer Dâima Duası ve Şâh Unva- nı, Şehzade Tuğraları, Mehmed II'nin Tuğra, İm- za ve Mühürleri", *Türk Tarih, Arkeologya ve Et- nografya Dergisi*, sy. 5, İstanbul 1949, s. 203-220; P. Wittek, "Notes sur la tuğra ottomane", *Byzan- tion*, XVIII, Bruxelles 1948, s. 311-334; XX (1950), s. 267-293; Pakalin, I, 227; II, 700; III, 525-529; "Tuğra", *İA*, XII/2, s. 5-12; Sema Doğan, "Nişancı Mehmed Paşa Külliyesi", *DİA*, XXXIII, 160.

M. UĞUR DERMAN

TUĞRÂ-YI MEŞHEDÎ

(طغرای مشهدی)

(ö. 1078/1668'den önce)

İranlı şair ve münşî.

Meşhed'de doğdu. Asıl adı Ali İbrâhim Han'dır. Meşhed'de eğitim aldı. Şiirlerinde "Tuğrâ'nın yanı sıra bazan "Şifte" ve "Vah- şet" mahlaslarını da kullanmıştır. Haya- tına dair yeterli bilgi yoktur. Bâbürlü Hü- kümdarı Cihangir'in (1605-1627) son dö- nemlerinde Hindistan'a gittiği ve Hayda- râbâd Dekken'e yerleştiği bilinmektedir. Ardından burada Şah Cihan'ın (1628-1658) sarayına girdi ve Şehzade Murad Bahş'ın yakın dostu olarak münşilik yaptı. 1057 (1647) yılında onunla birlikte Belh sefe- rine katıldı. Bu sırada Belh ve Bedaşşan fetihlerini anlattığı *Mir'âtü'l-fütûh* adlı eserini kaleme aldı. Hayatının sonlarında Keşmir bölgesi divanının sahibi Kâdîzâde Mirza Ebül-Kâsım'ın davetiyle Keşmir'e gitti ve burada münzevi bir hayat yaşadı. 1078'de (1668) yazılan *Mir'âtü'l-âlem* adlı eserde Tuğrâ'nın vefatından söz edil- diğine göre bu tarihten biraz önce ölmüş olmalıdır. Muhammed Kudretullah Gûpâ- mevî'nin *Netâ'icü'l-efkâr* adlı eserinde XI. (XVII.) yüzyılın sonlarında öldüğü kay- dedilir (Râsîdî, II, 742, 743). Mezarı Keş- mir'de Kelîm-i Kâşânî'nin türbesi yanın- dadır.

Tuğrâ-yi Meşhedî Farsça şair ve inşâ ala- nında tanınmış olup Muhammed Cân Kud- sî, Kelîm-i Kâşânî, Sâib-i Tebrîzî, M. Tâhir Ganî-yi Keşmirî, Muhammed Kulî Selîm-i Tahrânî gibi çağdaşı bir kısım şair ve yö- neticileri hoş olmayan bir üslûpla hicvet- miştir. Nesirde kendine özgü bir üslûp ge- liştirmiş, risâleleri XX. yüzyıla kadar Hint yarımadasında medreselerde okutulmuş- tur. Tuğrâ-yi Meşhedî'nin divanı yanında şiirleri birçok risâlesinde yer almaktadır. British Museum'da otuz bir, Karaçi Pakis- tan Millî Müzesi'nde yirmi dokuz risâlesi ve diğer bazı kütüphanelerde muhtelif risâleleri mevcuttur. British Museum'da- ki (Rieu, II, 742-744) risâleleri şunlardır: *Cûş-i Bülbül (Mi'yârü'l-idrâk)*, *Firdev- siyye* (Keşmir'in güzelliklerine dairdir), *Tahkîkât*, *Mecma'u'l-garâ'ib*, *Mürtefi'ât* (Cihangir dönemiyle ilgilidir), *Mir'âtü'l- fütûh*, *İlhâmiyye*, *Tezkiretü'l-etkîyâ* (Çağdaşı Keşmirli on iki tanınmış şahsi- yet hakkındadır), *Tecelliyât* (Keşmir'in vasfıyla ilgilidir), *Kenzü'l-me'ânî* (Şah b. Şücâ'ın methine dairdir), *Tâcü'l-medâ'ih*

(Şehzade Murad Bahş'ın methine dairdir), *Müşâbehât-ı Rebî'î*, *Hamse-i Nakışa*, *Mir'âtü'l-uyûb*, *Molla Sâti'*, *Anbernâ- me (İbretnâme)*, *Ruķâ'ât* (kısa edebî mek- tuplardır), *Kelimetü'l-Haķ*, *Envârü'l-me- şârik*, *Hûd Kâşte*, *Âşûbnâme*, *Ta'dâ- dü'n-nevâdir*, *Cülüsiyye* (Sultan Evren- zîb'in taç giymesiyle ilgilidir), *Perihâne*, *Ziyâfet-i Ma'nevî*, *Girye-i Kalem*, *Mi- râcü'l-feşâhat*, *Çeşme-i Feyz*, *Semere-i Tıbbî*, *Vecdiyye-i Cân*, *Nümüne-i İnşâ* (Evrenzîb'in methine dairdir). Diğer kü- tüphanelerde bunlardan başka *Vecdiyye*, *Tesvilât* ve *İltimâsnâme* gibi bazı risâle- leri görülmektedir. Risâlelerin on yedisi *Re- sâ'il-i Tuğrâ* adıyla Kanpûr (1871, 1903) ve Leknev'de (1885) basılmıştır. Külliyyati için- de yer alan divanındaki şiirler 10.000 be- yit kadardır. Gazeller, kasideler ve mesne- viler yanında terciibend, terkibibend ve tahmisleri, beyit ve kıtaları mevcuttur.

BİBLİYOGRAFYA :

M. Tâhir Nasrâbâdî, *Tezkire-i Nasrâbâdî* (nşr. Va- hîd Destgirdî), Tahrân 1361 hş., s. 339-340; Rieu, *Catalogue of the Persian Manuscripts*, II, 742- 744; E. D. Ross – E. G. Browne, *Catalogue of Two Collections of Persian and Arabic Manuscripts*, London 1902, s. 105, 112; Ahmed Gülçin-i Meânî, *Tezkire-i Peymâne*, Meşhed 1359 hş., s. 277- 289; Safâ, *Edebiyyât*, V/3, s. 1770-1774; Seyyid Hüsameddin Râsîdî, *Tezkire-i Şu'arâ-yı Keşmir*, Lahor 1982, II, 730-769; Bürüzger, "Tuğrâ-yi Meş- hedî", *Dânişnâme-i Edeb-i Fârsî* (nşr. Hasan Enû- şe), Tahrân 1380 hş., IV, 1645-1647; Muhammed Riyâz, "Mollâ Tuğrâ-yi Meşhedî ve Risâle-i Te- celliyât vey der İnşâ", *Hüner u Merdüm*, XIII/ 151, Tahrân 1354 hş., s. 7-13; Munibur Rahman, "Tuğhrâ, Mullâ", *EP* (İng.), X, 598-599.

RIZA KURTULUŞ

TUĞRAÎ

(الطغرائي)

Ebû İsmâil Müeyyidü'd-dîn
el-Hüseyn b. Alî
b. Muhammed b. Abdi's-Samed
el-İsfahânî el-Münşî el-Vezîr
(ö. 515/1121)

Lâmiyyetü'l-Acem
adlı eseriyile tanınan Arap şairi,
kâtip ve kimya âlimi.

453 (1061) yılında İsfahan'da doğdu. Mesleğinden dolayı, resmî yazışmalarda besmelenin üzerine yazılan ve hükümda- rın adıyla lakap ve sıfatlarını içeren tuğra- ya (turre) nisbetle Tuğrâî diye ün yaptı. So- yu, Basralı Ebül-Esved ed-Düelî'ye bağlan- maya ve Araplık kimliğine vurgu yapılmaya çalışılsa da (Rezzûk Ferec Rezzûk, XIV/4 [1985], s. 169) bunu ihtiyatla karşılamak gerekir. Çünkü Tuğrâî'nin şiirlerinde doğ-